

nu belirtir ve daha sonra Abbâsî Devleti'nin tarihini ele alır. Eser, bugüne ulaşmayanlar da dahil olmak üzere çok sayıda kitaptan faydalanılarak hazırlanmış olup bilhassa Moğol istilâsından önceki dönem için önemli bir kaynaktır. Bir nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunan eseri (nr. 3116) Abbas el-Azzâvî neşretmiştir (Bağdad 1365/1946). 3. *el-İbtihâc fî eḥâdisi'l-mi'râc*. Müellif bu eserinde, İsrâ ve mi'râcla ilgili olarak meşhur hadis kitaplarında ve özellikle *Şaḥîḥayn*'da yer alan hadisleri ele alıp inceler ve sahih olanları tesbit etmeye çalışır. Eser Rif'at Fevzî Abdülmuttalib tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1417/1996). 4. *et-Tenvîr fî mevlidi's-sirâci'l-münîr*. İbn Dihye, 604'te (1207) Erbil'e uğradığı sırada Hz. Peygamber'in doğumunun büyük törenlerle kutlandığına şahit olmuş ve Erbil Atabegleri'nden (Begteginliler) Muzafferüddin Kökböri için bu eseri telif etmiştir. Müellif bu eserden dolayı Kökböri tarafından 1000 dinarla ödüllendirilmiştir. Eserin yazma nüshaları Bibliothéque Nationale'de bulunmaktadır (nr. 1476, 3141). 5. *Vehcû'l-cemr fî tahrimi'l-ḥamr*. Bir nüshası Medine Mahmûdiye Kütüphanesi'nde (Hadis, nr. 218) bulunan eser üzerinde Muhammed Zaferullah Atâullah bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1403, Riyad, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye Külliyyetü usûli'd-dîn). 6. *Eddâ'ü mâ vecebe fî vaz'i'l-vazâ'in fî Receb*. Muhammed b. Süleyman el-Fevzân tarafından eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapılmıştır (1405, Câmiatü İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye Külliyyetü usûli'd-dîn).

Müellifin, gerek kendi eserlerindeki kayıtlardan gerekse diğer müelliflerin verdikleri bilgilerden anlaşıldığına göre daha birçok eseri bulunmakta olup bunlardan bir kısmı şöyle sıralanabilir: *el-Âlemü'l-meşhûr fî feẓâ'ili'l-eyyâm ve's-şühûr* (San'a İmâm Yahyâ Ktp., Edeb, nr. 214); *eş-Şârimü'l-Hindî fi'r-red 'ale'l-Kindî* (Ebû'l-Yümn el-Kindî bu eser üzerine *Netfû'l-liḥye min İbni Dihye* adıyla bir reddiye yazmıştır); *Tenbîhü'l-beşâir fî esmâ'i ümmi'l-kebâ'ir; Kitâbü Silsileti'z-zeheb fî nesebi seyyidi'l-Âcem ve'l-Ârab; el-Âyâtü'l-beyyinât fî zikri mâ fi'a'zâ'i Resûlillâh mine'l-mu'ci-zât; Kitâbü Şerḥi esmâ'i'n-nebî (el-müstevfâ fî esmâ'i'l-Muṣṭafâ); Nihâyetü's-sûl fî ḥaṣâ'isi'r-Resûl* (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, nr. 19507 B, 21494 B; Berlin Staatsbibliothek, nr. 2567); *el-İ'lâmü (en-Naṣṣü)'l-mübîn fi'l-mufâdâle beyne eh-*

li Şıffîn (l'âmü l'ilmü)'n-naşri'l-mübîn fi'l-mufâdâle beyne ehley Şıffîn); Delîlü'l-müteḥayyirîn; Meracü'l-baḥreyn fî fevâ'idî'l-meşriḳayn ve'l-mağribeyn (Leiden Ktp., nr. 903); *Envârü'l-meşriḳayn fî tenkiḥi's-şahîḥayn; Târîḥü'l-ümem fî ensâbi'l-Ârab ve'l-Âcem; et-Taḥkîḳ fî menâkıbi Ebî Bekri's-Şiddîk; 'İşmetü'l-enbiyâ'; Muṣannef fî ricâli'l-ḥadis; Ta'lîk 'alâ şihâbi'l-aḥbâr fi'l-ḥikem ve'l-emṣâl mine'l-eḥâdisi'n-nebeviyye*. İbn Dihye ayrıca Ebû Bekir el-Beyhakî'nin *Delâ'ilü'n-nübüvve'sini* *Buḡyetü's-sâ'il 'ammâ ḥavâḥü Kitâbü'd-Delâ'il* adıyla ihtisar etmiştir (Abbas el-Azzâvî, s. 60; Brockelmann, GAL, I, 379-380; Suppl., I, 544-545; *el-İbtihâc*, neşredenin önsözü, s. 7-8; Muhammed Zaferullah Atâullah, XXI/3 [1986], s. 85-87).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Dihye, *el-Muṭrib* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî (v.dğr.), Kahire 1954, İbrâhîm el-Ebyârî'nin önsözü; a.mlf., *el-İbtihâc fî eḥâdisi'l-mi'râc* (nşr. Rif'at Fevzî Abdülmuttalib), Kahire 1417/1996, neşredenin önsözü, s. 7-8; Taberî, *Târîḥ* (Ebû'l-Fazl), VII, 270; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmil* (nşr. F. Codera), Madrid 1887, II, 659 vd.; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 448-450; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XXII, 389-395; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 186-189; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, *el-Müste-fâd min Zeyli Târîḥi Bağdâd* (nşr. Kayser Ebû Ferah, *Târîḥü Bağdâd* içinde), Haydarâbâd 1399/1978, s. 205-209; a.e. (nşr. M. Mevlûd Halef-Begşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1406/1986, s. 360-365; Makrîzî, *es-Sûlûk*, I/1, s. 258 vd.; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 292-298; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire* (Popper), VI, 258-295; Sü-yûtî, *Buḡyetü'l-vu'ât*, Kahire 1908, s. 306; Makkarî, *Nefḥü'l-fib*, II, 301 vd.; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1718; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 160 vd.; F. P. Boigues, *Ensayo Bibliográfico sobre los historiadores y geógrafos arábigo-españoles*, Madrid 1898, s. 281-283; Brockelmann, GAL, I, 378-380; Suppl., I, 544-545; A. G. Palancia, *Historia de la literatura arábigo-española*, Barcelona 1945, s. 172-173, 197; Abbas el-Azzâvî, *et-Ta'rîf bi'l-mü'erihîn fî aḥdî'l-Mogol ve't-Türkman*, Bağdad 1376/1957, s. 54-60; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VII, 280-281; Zirikî, *el-Âlâm* (Fethullah), V, 44; Mustafa Gâzî, "İbn Dihye fi'l-Muṭrib", *Revista*, I/1, Madrid 1953, s. 161-175; Muhammed Zaferullah Atâullah, "Nazra 'âbire 'alâ ḥayâti'l-imâm İbn Dihye el-Kelbî ve âşârüh", *ed-Dîrâsâtü'l-İslâmiyye*, XXI/3, İslâmâbâd 1986, s. 79-88; F. De La Granja, "İbn Dihya", *Ei²* (İng.), III, 747.

MEHMET ÖZDEMİR

İBN DİLHÂS

(bk. İBNÜ'D-DELÂİ).

İBN DİNÂR

(bk. İSÂ b. DİNÂR).

İBN DİRHEM

(bk. CA'D b. DİRHEM).

İBN DOKMAK

(ابن دقماق)

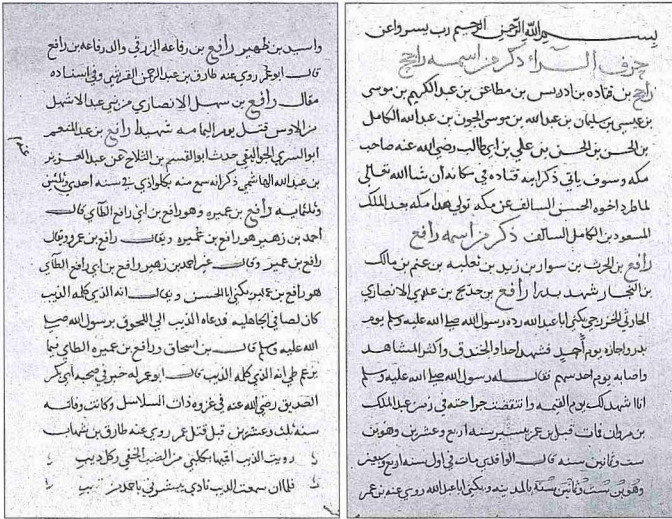
Sârimüddin İbrâhîm b. Muhammed
b. Aydemir el-Alâî el-Misrî
(ö. 809/1407)

Hanefî fakihî ve tarihçi.

750'de (1349) Kahire'de doğdu. Memlük Sultanı el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un emirlerinden Türk asıllı Dokmak'ın (Tokmak) soyundan geldiği için bu adla anılmıştır. Askerlik mesleğine göre yetiştirildi; fakat ilme olan merakı sebebiyle bazı Hanefî fakihlerinden fıkıh tahsil etti ve ayrıca Arap edebiyatıyla ilgilendi. Daha sonra tarih araştırmalarına başladı; kendini tamamen bu ilme verecek devrinin ileri gelen tarihçileri arasına girmeyi başardı ve "Mısır tarihçisi" unvanını aldı. İbn Hacer'in güvendiği ve faydalandığı bir âlimdi. Hanefî mezhebine aşırı bağlılığı yüzünden bir eserinde İmam Şâfiî hakkındaki olumsuz kanaat ve sözlerle yer verdiğinden dolayı Şâfiî Kadısı Celâledin tarafından yargılandı; o sözleri başkalarının eserlerinde naklettiğini söyleyince hapis cezasına çarptırıldı (804/1401-1402). Ömrünün sonlarında Dimyat valiliğine getirildi; ancak kısa bir süre sonra görevden alındı ve çok geçmeden 22 Zilhicce 809'da (30 Mayıs 1407) Kahire'de vefat etti; 790 (1388) yılında öldüğü de rivayet edilir (Süyûtî, I, 556).

İbn Dokmak hoşuna gitmeyen kimse-lerin dahi aleyhinde konuşmayan, iyilik sever, insanlara saygılı bir kişiydi. Memlük tarihini, teşkilâtını iyi bilir ve devlet adamlarını iyi tanırdı. Çok okuyan ve çok yazan bir âlim olarak isim yapmıştır; 200 kadar kitap kaleme aldığı rivayet edilmektedir. Ancak yazılarında dil yanlışlarının bulunduğu, ifade tarzının çok basit olduğu ileri sürülür. Eserlerinde Azîmî, İbnü'l-Esir, Sıbt İbnü'l-Cevzî, İbn Abdüzzâhir, Zehebî ve Safedî'den faydalanmıştır.

Eserleri. İbn Dokmak'ın başlıca eserleri şunlardır: 1. *Nüzhetü'l-enâm fî târiḥi'l-İslâm*. On iki cilt olduğu kaydedilen bu eser, başlangıçtan 799 (1396-97) yılına kadar gelen umumi bir tarih olup ancak bir kısmı günümüze intikal etmiştir. Müellif, özellikle Memlük tarihi ağırlıklı

İbn Dokmak'ın
Tercümânü'z-
zamân fî
terâcimi'l-a'yân
adlı eserinin
VII. cildinin
ilk iki sayfası
(TSMK, III. Ahmed
nr. 2927)

olmak üzere Kuzey Afrika ve Hicaz'da ce-
reyan eden olaylara ve İlhanlılar ile Altın
Orda Hanlığı'na dair geniş bilgiler ver-
mektedir. Eserin 272-499 (885-1105) yıl-
larına ait olayları ihtiva eden, içinde yirmi
beş yıllık bir dönemi eksik II. cildinin yaz-
ma nüshası Millet Kütüphanesi'nde (Fey-
zullah Efendi, nr. 1549) ve Dârü'l-kütübî'l-
Mısıriyye'de (Tarih, nr. 1740) bulunmaktadır.
Eserin iki cildi de Gotha Kütüphanesi-
si'ndedir (nr. 1571, 1572). Bunlardan biri
710-712 (1310-1313) ve 742-743 (1341-
1343), ikincisi 768-799 (1366-1397) yılları-
na ait olayları ihtiva eder. Takıyyüddin
İbn Kâdî Şühbe bu eserden *el-Müntekâ
min Târihi İbn Dokmâk* adıyla seçme-
ler yapmıştır (Selâhaddin el-Müneccid, s.
238, 240). 2. *el-Cevherü's-semîn fî si-
yeri'l-hulefâ' ve'l-mülûk ve's-selâtin*.
Sultan Berkuk'un isteğiyle yazılan eseri
İbn Tağrıberdî (*el-Menhelü's-şâfi*, I, 121)
ve Sehâvî (*ed-Ḍav'u'l-lâmî*, I, 146) *Aḥbâr-
rû'd-devleti't-Türkiyye* adıyla kaydede-
ler. Hz. Ebû Bekir zamanından başlayarak
797 (1395) yılı sonuna kadar gelen, halife
ve hükümdarlardan bahseden muhtasar
bir İslâm tarihidir. Saîd Abdülfettah Âşûr
(Mekke 1403/1982) ve Muhammed Kemâ-
leddin İzzeddin Ali (I-II, Beyrut 1405/1985)
tarafından yayımlanmıştır. 3. *İkdü'l-
cevâhir fî sîreti'l-Meliki'z-Zâhir*. 805
(1402) yılına kadar Mısır'a hâkim olan hü-
kûmdarlar ve özellikle Berkuk devri tarihi
hakkındadır. Müellif, daha sonra bu eseri
*Yenbû'u'l-mezâhir fî sîreti'l-Meliki'z-
Zâhir* adıyla ihtisar etmiştir (*Keşfü'z-zu-
nûn*, II, 1151, 2052). 4. *Nazmü'l-cümân
fî tabakâti aşhâbi imâmine'n-Nu'mân*.
Üç ciltlik bir Hanefî tabakatı olup ilk cildi
Ebû Hanîfe'ye, diğer ikisi IX. (XV.) yüzyıla

kadar yaşayan Hanefî fakihlerine tahsis
edilmiştir. Kureşî'nin *el-Cevâhirü'l-mu-
ḍiyye*'sinin bir muhtasarı mahiyetinde
olan eserin I. cildi Süleymaniye Kütüpha-
nesi'nde (Turhan Vâlide Sultan, nr. 251),
ilk dört tabakayı ihtiva eden ve müellif
hattıyla olan II. cildi de aynı kütüphanede
(Serez, nr. 1827) kayıtlı bulunmaktadır. 5.
*Kitâbü'l-İntişâr li-vâsîti 'ikdi'l-em-
şâr*. On büyük İslâm şehrinin tarih ve to-
pografyaları hakkında kaleme alınmış on
ciltlik bir eserdir. Ancak ya müellif bu ki-
tabını planladığı şekilde tamamlamamış
ya da Kahire ve İskenderiye'ye ait olan
IV ve V. ciltlerin dışındakiler kaybolmuş-
tur. Mevcut bu iki cilt Karl Vollers tarafın-
dan (Bulak 1309-1310), ayrıca Muhammed
Ali el-Biblâvî'nin hazırladığı indeksle bir-
likte birkaç defa yayımlanmıştır (Bulak
1314; Beyrut 1976; Beyrut, ts.; Frankfurt
1413/1992). Eser *ed-Dürrü'l-muḍiyye
fî fazli Mısır ve'l-İskenderiyye* adıyla
ihtisar edilmiştir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 305,
743). Sylvie Denoix, İbn Dokmak'ın *el-İn-
tişâr*'ı ile Makrîzî'nin *el-Hıtaṭ*'ına dayana-
rak Kahire hakkında bir eser yazmış
(*Décrive le Caire: Fustât-Misr d'après Ibn
Duqmāq et Maqrîzî: L'histoire d'une partie
de la ville du Caire d'après deux historiens
égyptiens des XIVe-XVe siècles*, Kahire
1995), Ahmed Abdülmecîd Herîdî de yine
Makrîzî'nin *el-Hıtaṭ*'ı ile *el-İntişâr*'da ge-
çen şahıs isimleri, tarihler, kitaplar, çe-
şitli metinler, âyetler, hadisler, atasözle-
ri-deyimler, şiir kafiyesi ve yer isimleri
için bir indeks hazırlamış, bu çalışması
Institut Français d'Archéologie Orientale
du Caire tarafından üç cilt halinde yayımla-
nmıştır (*Fihristü Hıtaṭi Mısır, Fihrisün
tahtiliyyün li-Kitâbey İbn Dokmâk ve'l-*

*Maqrîzî 'an Mısır [Kitâbü'l-İntişâr, Kitâbü'l-
Hıtaṭ]*, Index des Hıtaṭ index analytique
des ouvrages d'Ibn Duqmāq et de Maqrîzî
sur le Caire, I-III, Kahire 1983-1984). *el-İn-
tişâr*, Makrîzî'nin *el-Hıtaṭ*'ını yazarken
istifade ettiği halde ismini anmadığı kay-
naklardan biridir. 6. *el-Künûzü'l-maḥ-
fiyye (ḥafiyye) fî terâcimi (târîhi)'s-şû-
fiyye (İA, V/2, s. 723)*. 7. *Tercümânü'z-
zamân fî terâcimi'l-a'yân*. Alfabetik ola-
rak düzenlenmiş bir biyografi kitabıdır.
Hacimli bir eser olduğu anlaşılın bu ki-
tâbın dört cildi (VIII, XI, XIII, XVI) Topkapı
Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulun-
maktadır (III. Ahmed, nr. 2927). 8. *Ferâ'i-
dü'l-fevâ'id (Keşfü'z-zunûn, II, 1243)*. Rû-
ya tabirinden bahseder. 9. *ed-Dürrü'l-
münâḍḍad fî a'yânî ümmeti Muḥam-
med (İzâhu'l-meknûn, I, 450)*. İbn Dok-
mak'ın bunlardan başka çeşitli âyetlerin
tefsirine dair bazı risâleleri de vardır (Sü-
leymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 246).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Dokmak, *el-Cevherü's-semîn fî siyeri'l-
hulefâ' ve'l-mülûk ve's-selâtin* (nşr. Saîd Ab-
dülfettâh Âşûr), Mekke 1403/1982, neşredenin
girişi; a.e. (nşr. M. K. İzzeddin Ali), Beyrut 1405/
1985, neşredenin girişi; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-
gumr*, I, 2; V, 79; VI, 16-17; İbn Tağrıberdî, *el-
Menhelü's-şâfi*, I, 121, 139-140; Sehâvî, *el-İ'lân
bi't-tevbiḥ*, s. 152; a.mlf., *ed-Ḍav'u'l-lâmî*, I,
145-146; Süyûtî, *Hüsnu'l-muhâḍara*, I, 556;
Keşfü'z-zunûn, I, 305, 396, 743; II, 1151, 1243,
1941, 2052; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 80-81;
İzâhu'l-meknûn, I, 450; Brockelmann, *GAL*, II,
62; *Suppl.*, II, 49; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 61-62; E.
Ashtor, "Some Unpublished Sources for the Bah-
ri Period", *Studies in Islamic History and Civi-
lization* (ed. U. Heyd), Jerusalem 1961, s. 27-
30; I. Krachkovski, *Târîhu'l-edebi'l-coğrafiyyi'l-
'Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire
1963, I, 471-472; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'-
cemü'l-mu'errihine'd-Dimaşkiyyin*, Beyrut
1978, s. 238-240; I. Kafesoğlu, "İbn Dokmak",
İA, V/2, s. 723-724; J. Pedersen, "İbn Duqmāk",
IEP (Fr.), III, 779; Ali Ekber-i Diyanet, "İbn Dok-
mak", *DMBİ*, III, 508-509; Ali Refîî, "İbn Kaḍî
Şühbe", a.e., IV, 443.

ASRİ ÇUBUKÇU

İBN DUVEYYÂN

(ابن ضويان)

İbrâhîm b. Muhammed
b. Sâlim b. Duveyyân
(1858-1935)

Hanbelî fakihi
ve tabakat yazarı.

Arabistan'ın Kasîm bölgesinde bulunan
Res şehrinde doğdu. Burada ve bölgenin
diğer bazı şehirlerinde tahsil gördü. Uney-
ze Kadisi Abdülazîz b. Muhammed b. Mâ-